

KEMAL ATATÜRK'ÜN YAKINLARI (1932-1938)

WALTER F. WEIKER

Çeviren : MURAT GENCER

Siyaset tamamiyle insan ilişkileri demektir. Bunun sonucu olarak da, bir ülkede önde gelen siyasî liderlerin yakını olmak, bir şahsın siyasî nüfuz kazanmasını büyük ölçüde kolaylaştırabilmektedir. Liderlere yakın bulunmanın siyasî nüfuz sağlayan yegâne faktör olduğunu söylemek muhakkak ki gerçekten çok uzaklaşmak olacaktır, ama Türkiye'de 1923-1938 yılları arasında Kemal Atatürk'ün Cumhurbaşkanlığı sırasında yürürlükte bulunan sistem gibi bir sistem içinde, temel kudreti elinde bulunduran şahısla yakın ilişkiler içinde olmanın büyük önem taşıdığı da inkâr edilemez. Bu makalede, 1931 yılının Kasım ayı ile 1938 yılı Kasım ayına rastlayan ölümü arasında Atatürk'e yapılan ziyaretlere dair kısmî olarak tutulan kayıtlar (Resmî mahiyetteki bu randevuların Atatürk'ün teşrifatçıları tarafından tutulan listesi daha önce yayınlanmıştır¹) incelenecek ve bu temasların taşıdığı anlamın ortaya konulmasına çalışılacaktır.

Bu noktada, elde mevcut bilgilerin birkaç yönden yetersiz kaldığına dikkati çekmekte fayda vardır. Bunlardan birincisi Atatürk'ün hemen her gece memleketin ileri gelen kişilerine yemekler verdiğinin ve bu yemeklerde hayatî önem taşıyan pek çok meselenin görüşüldüğünün bilinmesine karşılık² sözü geçen kayıtların sadece resmî

¹ Özel Şahingiray, *Atatürk'ün Nöbet Defteri*, Ankara : Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1955. Bu makale için gerekli araştırmaların bir kısmı Research Council of Rutgers-The State University'den sağlanan bir yardım sayesinde mümkün olabilmıştır. Kitapta yer alan kayıtların tasnif işi Rosalie Cannons tarafından başarı ile yapılmıştır.

² Bu eksiklik görüldüğü kadar önemli olmayabilir: Prof. Âfet İnan Nöbet Defterlerini tutan teşrifatçılardan en az bir tanesinin, Atatürk'ün akşam yemeğine çağrılmasını istediği şahısların isimlerini bu defterlere kaydetmek alışkanlığında olduğunu hatırlamaktadır. Davet edilen şahısların akşam yemeklerine katılıp katılmadıkları ayrı bir konudur ama, sözü geçen notların Atatürk'ün kimlerle temas etmeyi istediğini ortaya koymak bakımından - ki bu makalenin yazılış amacı da budur - elimizde çok önemli bir kaynak teşkil edeceği de şüphesizdir.

olarak yapılan ziyaretleri yansıtmıştır. İkinci kusur, kayıtlarda ziyaretlerin uzunluğu, görüşülen konular, ziyaretlerin protokol gereği olarak yapıp yapılmadığı, v.s. gibi hususlarda aydınlatıcı bilginin bulunmamasıdır. Üçüncü eksiklik olarak ise, yukarıda sayılan ayrıntılı bilgilerin elimizde bulunması halinde dahi, "tesir" faktörünü ölçebilmemize imkân olmaması gösterilebilir. Bütün bunlara rağmen, kesin olmayan bazı sonuçlara varmanın ve hem daha önce yayınlanmış bilgilere yardımcı olacak, hem de ileride yapılacak araştırmalara ışık tutacak bazı genel çizgileri ortaya koymanın gene de mümkün olabileceğine inanıyorum.

ATATÜRK'ÜN HAYAT TARZI

Hayatının son 6,5 yılında Atatürk, Ankara ve İstanbul dışında pek az zaman geçirmiştir. Bu süre boyunca her yıl İstanbul'da en az dört ay kalmış (94 gün kaldığı 1934 yılı hariç), 1937 yılının ise yarısından fazlasını (Şubat'ın büyük bir kısmı, Mayıs ve Haziran'ın yarısı, Temmuz'un büyük bir kısmı, Ağustos ve Eylül'ün de tamamı olmak üzere toplam 188 gün) bu şehirde geçirmiştir. Aynı süre boyunca Atatürk'ün Ankara ve İstanbul dışına yaptığı bir günden uzun seyahatların sayısı sadece dokuzdur. (15 Ocak - 7 Şubat 1933 tarihleri arasında Ege, Akdeniz ve Çukurova gezisi, 1 - 7 Şubat 1934 tarihleri arasında Yozgat, Kayseri ve Konya illerine yaptığı gezi, 7 - 16 Nisan 1934 tarihleri arasında İzmir ve Çanakkale illerine yaptığı gezi, 20 - 26 Haziran 1934 tarihleri arasında İran Şahıyla birlikte Ege gezisi, 17 - 25 Şubat 1935 tarihleri arasındaki Antalya ve İzmir gezisi, 8 - 12 Haziran 1937 tarihleri arasında Karadeniz sahillerine yaptığı gezi, 8 - 13 Ekim 1937 tarihleri arasındaki Aydın bölgesi gezisi ve 12 - 20 Kasım 1937 tarihleri arasındaki Malatya-Diyarbakır-Afyon-Eskişehir gezisi. 1936 yılında Atatürk hiçbir geziye çıkmamıştır). Bu dönemdeki gezi sayısının 1932'den önceki yıllara göre az veya fazla olduğunu kesinlikle tespit etmek imkânını bulamadım.

Nöbet Defteri, çok yaygın bir gerçeği, yani Atatürk'ün gece yaşamayı seven ve genellikle şafaktan sonra yatıp öğleden sonra geç vakit kalkan bir insan olduğunu doğrulamaktadır. Özellikle bir proje üzerinde çalıştığı zamanlar iki gün veya daha fazla süreler için uykusuz kalabilmiştir. Ziyaret etmeyi en çok sevdiği yer ise Ankara yakınlarında bulunan ve kendisine ait olan örnek çiftliktir.

Çeşitli dönemlerde Atatürk'ün bu çiftliğe hemen hergün gittiği ve yemek yediği görülmektedir. Bunun yanısıra Ankara şehri civarında sık sık otomobil gezilerine çıkmayı ve otomobilini durdurup halkın arasına girmeyi çok sevdiği de anlaşılmaktadır. Ancak, bu geziler sırasında dostlarının evlerine uğramasına pek seyrek olarak rastlanmaktadır. Araştırmamıza esas olan 6,5 yıl boyunca evi Atatürk tarafından 4 kereden fazla ziyaret edilen yegâne şahıs Kılıç Ali'dir. Bununla beraber Atatürk'ün, Başbakan İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı köşküne çok yakın olan resmî ikametgâhına sık sık uğradığı da bilinmektedir. 6,5 yıllık süre boyunca Atatürk'ün çeşitli kişilerin evlerine yaptığı ziyaretlerin toplamı, İsmet İnönü ve Kılıç Ali'ninkiler de dahil olmak üzere, sadece 100'ü bulmaktadır. Gene Nöbet Defteri'nin incelenmesinden ortaya çıkan bir gerçek Atatürk'ün ziyafetlerini genellikle Çankaya'da vermeyi tercih etmiş olduğudur. Bununla beraber, akşam yemekleri için Karpıç Lokantasına ve Ankara Palas Oteline oldukça sık gidildiği de gözden kaçmamaktadır. Atatürk'ün sık sık sinema seyretmekten hoşlandığı da dikkati çeken hususlardandır.

ATATÜRK'ÜN ZİYARETCİLERİ

Ziyaretlerin Hacmi. Bu araştırmaya esas teşkil eden 6,5 yıllık süre içinde Atatürk'ün 15.000 resmî randevusu olmuştur. Yıllık ziyaret sayıları da devamlı olarak artış göstermiş ve 1932 de 1,961 den 1937 de 2,816'ya yükselmiştir. Bu, hayatının son yıllarında Atatürk'ün dostlarıyla daha az temas ettiği şeklindeki inanışın tamamıyla aksini ortaya koymaktadır. Sadece hastalığının ileri safhaya vardığı dönemde, yani 1938 yılı Mart ayının ortasından itibaren ziyaretçi sayısında bariz bir azalma meydana gelmiştir. Atatürk'e yapılan ziyaretlerin sayısı gerek aydan aya, gerekse üç aylık dönemler arasında büyük farklar göstermişse de bu dalgalanmaların her yılın son çeyreğinin diğerlerine göre daha hareketli geçmesi dışında, ortak bir kalıba uygun şekilde cereyan ettiğini ileri sürmek mümkün değildir. Her yılın son üç aylık döneminde böyle bir artış meydana gelmesinin muhtemel sebebi, Cumhuriyet Bayramı (29 Ekim) ve Türkiye Büyük Millet Meclisi açılış günününün (1 Kasım) bu zaman aralığı içinde yer almasıdır. Atatürk'e yapılan ziyaret sayılarındaki dalgalanmalar Şekil I. de görülmektedir.

Kişisel ziyaretlerin sıklık derecesi: Atatürk'ün ziyaretçileri arasında yaklaşık olarak 415 kişi yer almıştır. Bunlardan 145'i sadece bir defa, 62'si iki defa ve 25'i üç defa gelmiş, 57 kişi 4-10 arasında, 48 kişi 11-25 arasında, 21 kişi 26-49 arasında ve 31 kişi de 50-99 arasında ziyaret yapmıştır. Araştırmamıza konu teşkil eden sürenin 2300 günden, ya da diğer bir deyişle 72 aydan uzun olması bakımından bu süre zarfında 100'den az ziyaret yapmış bulunan bu şahıslar üzerinde fazla durmamanın ve bunların Atatürk ile ilişkilerini resmî buluşmalar yoluyla sürdürmediklerini kabul etmenin araştırma kapsamını gereksiz yere daraltmak anlamı taşımayacağına inanıyorum. Sözü geçen şahıslardan bazılarının akşamları verilen ziyafetlerde Atatürk'le sık sık buluştukları muhakkaktır ama, benim burada sunduğum inceleme yukarıdaki gerekçeden hareketle 100'den fazla ziyaretleri resmen kaydedilmiş bulunan –ya da diğer bir deyişle altı yıllık ziyaret ortalamaları yaklaşık olarak ayda ikiyi bulan– 40 kişi üzerinde yoğunlaşacaktır. Ayrıca belirli bir yıl içinde 25 veya daha fazla ziyaret yaptığı görülen bir kaç kişiden de bahsedeceğiz.

Atatürk ile resmî olarak en sık buluşan 40 kişiye ait kişisel bilgiler Tablo I'de verilmiştir. Tablo II'de ise bu şahısların ziyaretlerinin sıklık dereceleri senelere göre dökümü yapılmış olarak yansıtılmaktadır. Sıklık açısından ikinci derecede önem taşıyan 50-99 ziyaret grubuna ait bilgiler ise Tablo III'ü meydana getirmiştir.

İncelediğimiz dönem boyunca Atatürk ile resmî kayıtlara geçmiş 100'den fazla buluşması olan şahıslardan çoğunun ziyaretleri genellikle muntazam aralıklarla cereyan etmiştir. Bir yıl veya bir dönem içinde bu aralıkların daralmış olması gerçeğinin toplam ziyaret sayısının yüksekliği yüzünden gizli kaldığı bir kaç duruma da incelememiz boyunca dikkat çekilmiştir.

Yaptığımız inceleme sonucunda kayda değer pek çok gerçek ortaya çıkmıştır³:

³ Buradaki biyografik bilgilerin temel kaynakları şunlardır: Gotthard Jaschke, *Die Turkey in den Jahren...* (1931-2: *Die Welt des Islams*, XV, s. 1-33; 1933-4, *Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen an der Friedrich-Wilhelms-Universität zu Berlin*, XXXVIII (1935), ss. 105-42; 1935-41, Otto Harrassowitz Verlag, Leipzig 1943); İbrahim Alâettin Gövsa, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, İstanbul, Yedigün Neşriyatı, 1946; Afşin Oktay, *Biyografiler Ansiklopedisi*, Ankara, Bereket Matbaası, 1958; Muharrem Mazlum, *Erkânıharbiye Mektebi ve Harp Akademisi Tarihçisi*, Yıldız: Harp Akad. K. Matbaası, 1930; Atatürk'ün *Nutuk* adlı eserinin 1934 tarihli ve

1 — Resmî kayıtlara göre Atatürk'ün en sık görüştüğü şahıslar hemen istisnasız olarak kendi yaş grubunda yer almaktadır. En sık bulunduğu 40 kişiden 38'i ve 50-99 ziyaret grubundaki 31 kişiden 29'u hakkında elimizde mevcut kişisel bilgiler, bu 67 kişiden 33'ünün Atatürk'ten en fazla üç yaş farklı ve buna karşılık sadece 11'inin on yaş daha genç olduklarını ortaya koymaktadır. 1935 yılında bu grubun yaş ortalaması 50'dir. Bu rakam, sözü geçen şahısların 1935 yılında seçilen ve ortalama yaşı 51.8 olan Türkiye Büyük Millet Meclisi 5. Dönem genel kurulunu, biraz daha genç olmalarına rağmen yaş bakımından büyük ölçüde temsil ettiklerini göstermesi dolayısıyla önem taşımaktadır⁴.

2 — Resmî kayıtlara göre Atatürk ile en sık buluşmuş olan şahısların hemen hepsi çok uzun süreden beri tanıştığı dostlarıdır. Bu 40 kişiden 35'inin Atatürk ile ilk tanışmaları olarak tespit edebildiğim tarihler Tablo I.'de yer almaktadır. Buna göre Atatürk söz konusu 35 kişiden 5'ini (Nuri Conker, Salih Bozok, Fuat Bulca, Hacı Mehmet Somer ve öğretmeni Ziya Naki Yaltrum) Selânik'deki okul günlerinden, 6'sını (Müfit Özdeş, Ali Fuat Cebesoy, Hasan Cemil Çambel, Kâzım İnanç, Kâzım Özalp ve Seyfi Fuat Düzgören) 1899-1904 yılları arasında Harp Okulunda ve Genel Kurmay Akademisindeki beraberliklerinden, 5'ini (Tahsin Uzer, Edip Servet Tör, İbrahim Necmi Dilmen, Tevfik Rüştü Aras ve İsmet İnönü) 1908 Jön Türkler hareketi öncesinde Selânik'deki gizli siyasal faaliyetlerden tanımaktadır. Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk Cumhurbaşkanı ile bu 35 kişiden 5'inin (İsmail Müştak Mayakon, Şükrü Kaya, Celâl Bayar, Hasan Saka ve Dr. Reşit Galip) ilk temasları 1908-1914 yılları arasında İttihat ve Terakki Cemiyeti ve İstanbul'daki Birinci Osmanlı Meclis-i Mebusanı dönemlerinde olmuştur. Aynı dönemin tanınmış ya da yeni parlamaya başlamış gazetecilerinden

indeksli basımı; Dankwart A. Rustow, "The Army and Founding of the Turkish Republic", *World Politics* XI (July, 1959), ss. 513-52; Lord Kinross, *Atatürk*, New York: Wm. Morrow and Co., 1965. ve daha az önem taşıyan birçok eser. Milletvekillerinin bir listesini bana vermek nezaketini gösteren Frederick Frey ve özellikle Türkiye Cumhuriyetinin ileri gelen kişileri hakkında sahip olduğu bilgi hazinesinden çeşitli parçaları kullanmama izin veren Dankwart A. Rustow'a teşekkürlerimi belirtmek isterim.

⁴ Frederick W. Frey, *The Turkish Political Elite* (Cambridge, M.I.T. Press, s. 170.

üçü (Falih Rıfkı Atay, Rasim Ferit Talay ve Ruşen Eşref Ünaydın) de yıllar sonra Atatürk'ün en sık görüştüğü dostları arasında yer almışlardır. İlk tanışma tarihleri tespit edilebilen 35 kişiden bunlar dışında kalan ikisinin (Recep Peker ve Ali Çetinkaya) Atatürk ile I. Dünya Harbi öncesinde orduda, birinin (İsmail Hakkı Kavalalı) de 1913 yılında Sofya'daki diplomatik görevi sırasında tanıştıkları bilinirken sadece 8 kişi (Kılıç Ali, Cevat Abbas Gürer, Hikmet Bayur, Hilmi Uran, Sadri Maksudi Arsal, Saffet Arıkan, Fuat Köprülü ve Yusuf Ziya Özer) ile Atatürk arasında 1914 öncesine uzanan bir ilişki tespit edilememiştir. Liderliğin burada gördüğümüz şekilde devam etmesi, 1908-1914 yılları arasındaki Jön Türkler hareketi sırasında edinilen tecrübelerin gerek Atatürk'ün, gerekse çeşitli zamanlarda fikirlerine danıştığı ve fikirleri muhatapları tarafından âdeta Cumhurbaşkanının fikri imiş gibi kabul edilen bir grup insanın hareket tarzları üzerinde büyük etkiler taşıdığını şüpheye yer bırakmayacak şekilde ortaya çıkarmaktadır.

3 — Atatürk'ü en sık ziyaret eden 40 kişiden sadece altısı, bu incelemeye konu olan süre boyunca milletvekilliğinde bulunmamışlardır. (Bu süre, Türkiye Büyük Millet Meclisinin 4. ve 5. dönemlerini içine almaktadır). Ayrıca, bu şahısların çoğunluğunun uzun sürelerle milletvekilliği yaptıkları da göze çarpan hususlardandır : Gruptan 10 kişi 1920 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisinin ilk açılışından ⁵, 15 kişi ise 1923'de başlayan ikinci dönemden beri milletvekilliği sıfatını taşırlarken sadece 6 kişinin ilk defa üçüncü (1927) ve dördüncü (1931) dönemlerde seçildiği; biri doktor ikisi de dil ve tarih konusunda önemli çalışmalar yapmış bilim adamı olan üç kişinin (İbrahim Necmi Dilmen, Ziya Naki Yaltrum ve Fuat Köprülü) ise 1935 yılındaki beşinci dönemde, yani Atatürk'ün en sık gelen ziyaretçileri arasına girdikleri sırada, milletvekili yapıldıkları görülmektedir. Bu da, Frey'in "Türkiye'nin Devlet teşkilâtında en önemli mevkii Türkiye Büyük Millet Meclisinin işgal ettiği" şeklindeki iddiasını doğrulamaktadır ⁶.

Bütün bunlara karşılık, hükümette, Cumhuriyet Halk Partisinde

⁵ Ali Fuat Cebesoy I. dönemde de Millet Vekili idi ama 1924-25 yılları arasındaki Terakkiperver Fırka olayı ile bu görevi yarım kaldı. Cebesoy 4. dönemde tekrar milletvekili seçildi.

⁶ Frey s. 6.

veya Türkiye Büyük Millet Meclisinde yürütme görevi almak açısından ise, durum yukarıda anlatılanın tam tersi olmuştur. Resmî kayıtlara göre Atatürk'ü en sık ziyaret ettiği anlaşılan 40 kişiden sadece sekizi 1931-1938 döneminde hükümete girmişlerdir. Yapılan ziyaretleri Atatürk'ün siyasi hayattaki rolleri bakımından çeşitli bakanlıklara verdiği önemin bir ölçüsü olarak kabul edersek, devrin kabinesinde “kilit noktası” teşkil eden bakanlıkların İçişleri (Bu görevi yapan Şükrü Kaya'nın ziyaret sıklığı, 1936 dışındaki her yıl “yüksek” olarak adlandırılabilir bir seviyede bulunmuştur), Millî Eğitim (1932-33 yılları arasındaki bakan Dr. Reşit Galip bu süre içinde “yüksek” kategorisinde yer almış, 1933 de görevi devir alan Hikmet Bayur 1934'e kadar süren bakanlığı sırasında Atatürk'e en sık ziyaretlerini yapmış, daha sonraki bakan Saffet Arıkan'ın ziyaretlerinin sıklık derecesi ise 1935-1938 dönemi içinde daima “yüksek” ve “çok yüksek” olmuştur), Dışişleri (Bu görevde bulunan Tevfik Rüştü Aras özellikle 1932-1934 döneminde “yüksek” kategoride yer almıştır) ve İktisat (Celâl Bayar) olduklarını görürüz. Görev süresi boyunca Atatürk ile çeşitli yollardan pek çok temaslar yaptığı şüphesiz olan Başbakan İsmet İnönü'nün resmî kayıtlara geçen ziyaretleri ise daima “vasat derecede sık” kategorisinde yer almıştır.

Atatürk'ü en sık ziyaret eden 40 kişiden parti içinde yönetici olarak görev alanların sayısı ise sadece beştir. Partinin Genel Sekreterliğini yapan şahıslar görev süreleri boyunca daima çok sık gelen ziyaretçiler arasında yer almışlardır. Ancak, Recep Peker'in (1931-1936) ziyaret sıklığı bakımından Saffet Arıkan (1931) ve Şükrü Kaya (1936-1938)'den daha geride kaldığı da göze çarpmaktadır. (Recep Peker bu üç kişinin en bağımsız ve başına buyruk hareket etmekten en fazla hoşlanandı. Bu özelliği, Peker'in Atatürk'e fikir danışmak için daha az ziyaret yapmış olmasını açıklamaya yetebilir). Partinin 1931 yılındaki kurultayında seçilen yönetim kurulunda Atatürk'ün en sık gelen 40 ziyaretçisinden sadece ikisi – Saffet Arıkan ile Hasan Cemil Çambel – yer almışlardır. 1935 Kurultayında seçilen heyette ise adı geçen 40 kişiden hiçbiri görev almamıştır. Parti içinde Atatürk'ün en sık gelen ziyaretçilerinden biri tarafından işgal edilmiş olan mevkilerden bir tanesi de Ali Çetinkaya'nın 1933-1934 yılları arasında seçildiği Meclis Grubu Başkanlığıdır.

Mecliste alınan görevler de buna benzer bir manzara göstermektedir. 1935 yılına kadar Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı yapan Kâzım Özalp (1935 yılında Millî Savunma Bakanı olmuştur⁷) dışında, 40 kişilik listeden sadece dört kişi Mecliste görev almışlardır: Nuri Conker, Hasan Saka ve Hilmi Uran Türkiye Büyük Millet Meclisinin sayısı iki olan Başkan Vekilliklerinde kısa süreler için bulunmuşlar, Ruşen Eşref Ünaydın ise 1931-1933 yılları arasında Meclisin üç kâtibinden biri olarak çalışmıştır.

Bir şahsın yürütme niteliği taşıyan bir görevde bulunmamasının siyasal uygulama ile yakın ilişkiler içinde bulunmadığı anlamına gelemeyeceği aşikârdır. Şüphesiz ki, Atatürk devrindeki kişisel ilişkiler şebekesi, yürütme görevlerinde bulunmayan şahısların, muhtelif programların uygulanmasını yakından takip etmek ve etkilemek imkânını bulmasına yardımcı olmuştur. Ancak, burada ortaya koyacağımız bilgilerin, üzerinde daha fazla durmaya değecek bir hipoteze işaret etmesi de mümkündür. Bu hipotez şöyle özetlenebilir: Atatürk devrinde genel siyasetin şekillendirilmesi sadece Atatürk ve ihtilâlden beri birlikte çalıştığı ideal arkadaşlarının bir hakkı olarak saklı tutulurken programların uygulanması büyük ölçüde başkalarına; yani Kemalist doğrultuda modern metotlarla siyasal ve meslekî eğitim görmüş ve tecrübe kazanmış bulunan, sayıları da gitgide artan genç elemanlara bırakılmıştır.

4 — *Alt Gruplar*. “Atatürk’ün eskidenberi tanıdığı yakınları” kategorisi içinde tabiatıyla eski subaylar (sonraki maddeye bakınız), gazeteciler (Atay, Ünaydın, Çambel ve Talay), idareciler, teknisyenler ve çeşitli mesleklerden mütehassıslar (Kaya, Arıkan, Bayar, Uzer, Uran, İnanç ve Saka) ve entellektüeller (Aras ve Galip) gibi bazı alt gruplar mevcuttur. Bununla beraber, eski çalışma arkadaşları kategorisine pek girmeyen fakat ortak nitelik taşıyan şahıslardan kurulu bir diğer grubun da varlığı gözden kaçmamaktadır. Bunlar 1935 yılından sonra Atatürk’ün ziyaretçileri arasında sık sık göze çarpmaya başlayan dil ve tarih konularında reformcu çalışmalar yapmış bilim adamlarıdır. Atatürk’ün dil ve tarih konularındaki çalışmalara büyük zaman ayırdığı ve özel dikkat gösterdiği

⁷ Kâzım Özalp TBMM başkanlığı yaptığı süre boyunca “vasat” sıklıkta ziyaretler yapmıştır. Özalp’ten sonraki Başkan Mustafa Abdülhalik Renda 1931-1938 döneminde Atatürk’e sadece 33 ziyaret (resmî) yapmış, bunun 16 sı 1937 nin beş ayı içinde yer almıştır.

şeklindeki kanaat gerek Dil gerekse Tarih Kurumlarının önde gelen mensuplarının Cumhurbaşkanlığı ziyaret listesinde başlardaki yerlere yükselmeleri ile doğrulanmaktadır : Dil Kurumundan İsmail Müstak Mayakon ve İbrahim Necmi Dilmen kısa sürede Atatürk ile en fazla buluşanlar arasında yer almış (Mayakon 1936 ve 1937'de Atatürk'ü en fazla ziyaret eden kimse olmuş ve her iki yıldaki günlerin yarısından fazlasını Cumhurbaşkanlığı ile birlikte geçirmiştir), bu iki şahıs kadar hızlı olmamakla beraber Dil Kurumundan Ahmet Cevat Üstün, Naim Hâzım Onat, Hasan Reşit Tankut ve Sadri Maksudî Arsal ile Tarih Kurumundan Fuat Köprülü ve Hikmet Bayur ve bunların yanısıra tarih konusu ile yakından ilgili olarak tanınan Saffet Arıkan ve Hasan Cemil Çambel'in isimleri de Atatürk'ün en sık gelen ziyaretçileri listesinde başlara yükselmiştir. Bunun yanısıra, Nöbet Defteri'nin incelenmesinden ortaya çıkan diğer iki sonuç da dil ve tarih komisyonlarının toplantılarının genellikle Cumhurbaşkanlığı köşkünde yapıldığı ve Atatürk'ün hemen bütün dil ve tarih kongrelerine katılmış olduğudur.

5 — *Ordu*. Atatürk'ü en sık ziyaret eden şahısların listesinde iki büyük eksiklik göze çarpmaktadır. Bunlardan biri orduyla ilgilidir. Listedeki 40 kişiden en az onikisinin (Kılıç, Conker, Özdeş, Gürer, İnönü, Cebesoy, Peker, Çambel, İnanç, Özalp, Düzgören ve Çetinkaya) devlet hizmetine tıpkı Atatürk gibi ordu saflarında başlamış ve ilk şöhretlerini askerî faaliyetlerle yapmış olmasına rağmen, bu şahısları *ordu grubu* olarak adlandırmak pek doğru gözükmemektedir. Adıgeçen şahısların hepsi, Millî Mücadele sonunda ordudan istifa etmişler ve birer sivil olarak siyasi hayata atılmışlardır. Bu "askerden gelme" siyasetçilerin resmî kayıtlara geçen ziyaretlerinin çok sık olmasına karşılık şöhretlerini askerî faaliyetleriyle elde eden ve sürdüren şahısların isimlerine resmî listede çok az rastlanabilmektedir. Mareşal Fevzi Çakmak'ın ismi *Nöbet Defteri*'ne sadece on kere girmiştir. 1924 yılında Atatürk'ün orduyu siyasetten bütünüyle ayırma kararını uygulamaya koymasından sonucunda Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliklerinden dramatik bir şekilde istifa eden beş önemli komutanın isimleri de listede seyrek gözükmemektedir⁸. (Ali Hikmet Ayerdem : Hemen tamamı 1935 yılı Ekim ayı ile 1936 yılı Haziran

⁸ Cf. *A Speech Delivered by Gazi Mustafa Kemal*, Leipzig: K. F. Koehler, 1929 s. 690.

ayı arasına dağılmış 85 ziyaret; Fahrettin Altay : Altı yıl boyunca 80 ziyaret; İzzettin Çalışlar : 59 ziyaret; Şükrü Nailî Gökberk : 1936'daki ölümüne kadar 51 ziyaret; Cevat Çobanlı : 9 ziyaret). Listede ziyaret sıklığı bakımından çok altlarda yer alan diğer önemli subaylar ise Salih Omurtak (29 ziyaret), İbrahim Çolak (33 ziyaret) ve Pertev Demirhan (23 ziyaret)'dir. 1930'ların önde gelen ordu komutanlarından hiçbiri 50'den fazla ziyaret yapmamışlardır. Ele aldığımız dönem içinde devlet yönetimi üzerinde bir ordu etkisi bulduysa dahi bunun çok mutedil olduğu, ordunun önde gelen temsilcilerinin siyasal hayata bu kadar az katılmalarından anlaşılmaktadır.

6 — “En sık gelen ziyaretçiler” listesinde diğer bazı şahısların da yokluğu dikkati çekmektedir. Devrin önde gelenlerinden olan bu kişilerden bazılarının nispeten az ziyaret (50-99 arasında) yapan grup içinde yer almalarının yanısıra, bazılarının da beklenenin çok altında ziyaret yapmış oldukları göze çarpmaktadır. Bu sonuncuların arasında Ali Canip Yöntem (25 ziyaret), Ali Rana Tarhan (14 ziyaret), Abdülhalik Renda (15 ziyaret), Cemil Uybadın (48 ziyaret), Cevdet Kerim İncedayı (11 ziyaret), İbrahim Süreyya Yiğit (16 ziyaret), Mahmut Esat Bozkurt (17), Mazhar Müfit Kansu (15 ziyaret), Vasif Çınar (1935'deki ölümünden önce 46 ziyaret) ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu (43 ziyaret) gibi şahıslar özellikle dikkati çekmektedirler. Bu durum, büyük bir ihtimalle kişisel özelliklerden doğmuştur. Örneğin, yukarıda adı geçenlerden bazıları Atatürk ile resmî günlük ziyaretler yerine akşam yemeklerinde buluşmuşlar, bir kısmı da büyükelçi olarak görev almaları yüzünden sık sık yurt dışında kalmışlardır.

VARILAN SONUÇLAR

Gerek Jön Türkler hareketi sırasında, gerekse Cumhuriyetin ilânını takip eden fırtınalı yıllar zarfında meydana gelen pekçok önemli olayda bizzat rol oynamış olan ve bir uzun süreli ilişkiler şebekesi ile birbirine bağlı bulunan bir gurup insan, hiç değilse halk nazarında 1931-1938 dönemi Türk Devlet teşkilâtının en üst kademesini teşkil etmişlerdir. Atatürk'ün bu yazı boyunca incelenen resmî buluşmaların yanısıra kullanmayı tercih ettiği diğer bellibaşlı temas şekli olan “Akşam yemeği toplantıları”na katılanların da, bir kaç değişiklikle gene bu şahıslar olması kuvvetli bir ihtimaldir.

Büyük politika tartışmalarına sahne teşkil etmesinin yanında genç ve umut veren siyasî liderler için de bir “deneme alanı” vazifesi gören “Akşam Yemeği Akademisi” nin Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği üzerine etkisi çok büyük olmuştur.

Yaptığımız incelemenin ortaya koyduğu gerçekler, Türkiye'deki gibi bir devrimin çerçevesi içinde hiç de şaşırtıcı değildir. Sonuçları ve ne gibi olaylara yol açabilecekleri önceden çok zor hesaplanabilecek birer siyasî tedbir olmalarına rağmen, Osmanlı hanedanının sona erdirilmesi, İstiklâl Harbinin yapılması ve gerek siyasal gerekse toplumsal nitelik taşıyan bazı reformların, siyaset sahasında doğan büyük karşı koyma eğiliminden etkilenmeksizin uygulamaya konulması, liderler arasında mevcut bağlılık ve karşılıklı güven duyguları sayesinde mümkün olabilmektedir. Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasından sonra eğitim alanında da bir devrim yapma mecburiyeti, “yaşlı devrimciler”in siyasal nüfuzlarını Cumhuriyet dönemi içinde uzun süre muhafaza edebilmelerini sağlayan unsurlardan biri olmuştur (Milletlerin tarihleri incelendiğinde, 1935 yılında ortalama yaşları 50 olan bu şahısların siyasal lider olarak yaşlı sayılmaya-çağının anlaşılacağını da burada belirtmek gerekir). Ancak 1930'ların sonlarına yaklaştığında Cumhuriyet devrinde eğitim görmüş genç bir takım adamların ortaya çıkmaya ve siyasal nüfuz kazanmaya başladıkları görülebilmektedir. Bu genç adamların kendilerini hissettirmek için hiç zaman kaybetmediklerini ortaya koyan bir gösterge, meclise yeni seçilen milletvekilleri ile “kıdemli” milletvekillerinin yaşları arasındaki farkın 1939 yılından itibaren hızla büyümesidir⁹.

Buraya kadar yaptığımız incelemenin ortaya çıkardığı tabloya toptan bakıldığında, Atatürk'ün kendisine çalışma arkadaşı olarak aralarında uzun zamandan beri süregelen ve müşterek tecrübelerden doğan bağlar bulunan yetenekli şahısları seçmekle, ülke kalkınmasının çok önemli bir safhasında toplumu anlaşılmış ve kararlı bir liderler gurubuna sahip kılmaya yönelmiş olduğu görülmektedir. Bu gruptaki kimselerin yürütme görevi almayış sebeplerinin ise gençlere ileride yüklenecekleri siyasal sorumluluklar için gerekli tecrübeyi, Türkiye'nin imparatorluktan Cumhuriyete başarılı bir şekilde geçişinde büyük rol oynamış şahısların denetimi altında elde etmelerini sağlamak olduğu düşünülebilir. Fakat Atatürk'ün kimlerin fikirlerinden

⁹ Frey, ss. 201-2.

etkilendiğini, nasıl karakterlerden hoşlandığını ve bunun ne gibi sonuçlar doğurduğunu kesinlikle tespit edebilmek için *Nöbet Defteri* içinde isimleri geçen şahıslar hakkında daha fazla bilgi sahibi olmamız şarttır.

Elimizde kesin deliller bulunmamasına rağmen, yakın tarihleri bazı yönleriyle Türkiye'ninkini andıran birçok ülkede de bu araştırmamızla ortaya çıkardığımız ilişki kalıplarının benzerlerinin mevcut olduğunu ileri sürebiliriz. Gerek ihtilalin ilk yıllarında Rusya'da, gerekse bugünkü Hindistan, Tunus, Yugoslavya ve Burma'da görülen durum burada anlattığımızı çok benzemektedir. Öte yandan John F. Kennedy'nin "İrlanda Mafia"sı ve Harvard'lı dostlar grubu da gene bunlara benzer özellikler göstermektedir. Bu konuda daha derinlemesine yapılacak mukayeseli araştırmalar çok ilgi çekici sonuçlar verebilecektir.

TABLE I.
ATATÜRK'ÜN EN SIK GELEN ZİYARETÇİLERİ

Ziyaret sayısı	İsim	Doğum tarihi ve yeri	Atatürk ile bilinen ilk temas	Meclis (a)	Hükümet veya parti görevi (b)	Ziyaret sıklığı (c)	Asıl faaliyet sahası veya Atatürk ile ilgisi
613	Kılıç Ali	1890 İstanbul	Sivas 1919	1-5		Her sene yüksek 1932, 33, 36 ve 37 de çok yüksek	Yakın siyaset arkadaşı, yakın dostu (Atatürk evini çok sık ziyaret ederdi).
593	Nuri Conker	1881 Selanik	Okul arkadaşı	2-5	Meclis Başkanı V. 1935 - 1936	1936 da ölümüne kadar her yıl çok yüksek	Uzun yıllar süren bir beraberlik
554	Salih Bozok	1881 Selanik	Okul arkadaşı	2-6		Her yıl yüksek	1917 - 1923 arasında yaveri, Eski dostu
521	İsmail Muştak Mayakon	1882 Yenişehir	İttihat ve Terakki döneminde Meclis-i Mebusan Kâtipliği sırasında	Sadece		Ağustos 1934 den önce ziyareti yok. 1935 yüksek, 1936-37 had derecede yüksek	Dil araştırmacısı
476	Müfit Özdeş	1877 Kırşehir	1904 yılında Harp Akademisinde sınıf arkadaşısı	2-5		1934 çok yüksek, diğer yıllar daima yüksek	Eski meslekdaşı, terübeli politikacı (1906 da Vatan ve Hürriyet Cemiyeti kurucularından)
471	Şükrü Kaya	1884 İstanbul	İttihat ve Terakki dönemi	2-5	1927 - 38 Dahiliye Vekili 1936 - 1939 CHP Genel Sekreteri	1934 çok yüksek, 1936 seyrek, diğer yıllar daima yüksek	Hükümetin önemli bir üyesi

Ziyaret sayısı	İsim	Dönem	Atatürk ile bilinen ilk temas	Yaş	Hükümet veya parti görevi (b)	Ziyaret sıklığı (c)	Asıl faaliyet sahası veya Atatürk ile ilgisi
454	Saffet Arıkan	1888 Erzincan	I. Dünya Harbi	2-8	1931 CHP Genel Sekreteri 1931 - 35 CHP Parti Yönetim K. 1935 - 38 Maarif V.	1935 çok yüksek diğer yıllar daima yüksek	Partinin ve hükümetin önemli üyesi, Türk Tarih Kurumu üyesi
411	Tevfik Rüştü Aras	1883 Çanakkale	1909	1-5	1925 - 38 Hürriyet V.	1932, 33 ve 34 yıllarında yüksek, diğer yıllarda vasat	Hükümetin önemli bir üyesi, düşünür
363	Falih Rıfkı Atay	1893 İstanbul	1908	2-8		1933, 34 ve 35 de yüksek, diğer yıllarda vasat	1935 de Gazeteciler Cemiyeti Başkanı, yankın çalışma arkadaşı
350	Hasan Cavit Belül	1878 Hopa	?	2-8		1932-33 yüksek, diğer yıllarda vasat	
330	Celâl Bayar	1884 Umrubey (Bursa)	İtihat ve Terakki dönemi	1-10	1932-37 İktisat V. 1937-38 Başvekil	1932 de yüksek, diğer yıllarda vasat	Hükümetin önemli bir üyesi
320	Cevat Abbas Güler	1887 Niş (Yugoslavya)	I. Dünya Harbi ve İstiklal Harbi sırasında yaveri	1-5		1935, 37 yüksek 1932, 36 vasat, diğer yıllarda seyrek	Eski bir çalışma arkadaşı
315	Tahsin Uzer	1880 Selanik	1908 öncesi Selanik'te	1-5		1933 de çok yüksek, 1934 de yüksek, 1932, 35 vasat diğer yıllarda seyrek	1935-39 arasında 3. Bölge Müfettişi (D. Anadolu Bölgesi), eski çalışma arkadaşı

Ziyaret sayısı	İsim	Doğum tarihi	Atatürk ile bilinen ilk temas	İlgili tarihler	Hükümet veya parti görevi (b)	Ziyaret sıklığı (c)	Asıl faaliyet sahası veya Atatürk ile ilgisi
312	Edip Servet Tör	1880 Adapazarı	1908 öncesi Selanik'de	2-8		1936 çok yüksek 1934, 35, 38 yüksek, diğer yıllarda seyrek	Eski Siyaset arkadaşı (1906 Osmanlı Hürriyet Cemiyeti kuru-cularından)
280	Ahmet Cevat Üstün	1894	?	—		Bütün yıllarda vasat, 1932 de seyrek	Dil araştırmacısı, hariciye
242	İsmail Hakkı Kavalalı	Kavala (Trakya)	1913 Sofya	—		1937 de 159 ziyaret, 1933 de vasat, diğer yıllarda seyrek	Şahsı dostu
240	İsmet İnönü	1884 Malatya	1908	2. den itibaren hepsi	2. den 1933 - 37 Başbakan vekil	1934 de yüksek diğer yıllarda vasat	Hükümetin önemli bir üyesi
236	İbrahim Necmi Dilmen	1887 Selanik	1908 öncesi Selanik	5-7		1935, 36 yüksek 1937 de vasat, diğer yıllarda seyrek	1932 den itibaren Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri
227	Ali Fuat Cebesoy	1882 İstanbul	1904 yılında Harp Akademisinde sınıf arkadaşısı	1-2 4-10		1932 de ziyaretçi yok, 1933-37 arası vasat	Çok eski arkadaşısı
223	Hacı Mehmet Somer	1882 Selanik	Okul arkadaşısı	4-5		1933 de yüksek 1932 de seyrek Diğer yıllarda vasat	Çok eski arkadaşısı

Ziyaret sayısı	İsim	Doğum tarihi	Atatürk ile bilinen ilk temas	İletişim	Hükümet veya parti görevi (b)	Ziyaret sıklığı (c)	Asıl faaliyet sahası veya Atatürk ile ilgisi
215	Ziya Naki Yaltrum	1892 Kalecik (Ankara yakını)	1890 larda Selanik'te Atatürk'ün öğretmeni	5		1937 çok yüksek 1935, 36 vasat 1932-34 çok seyrek	Siyaset sahasında uzun süreli beraberlik (1906 da Osmanlı Hürriyet Cemiyeti kurucularından). Doktor
203	Hikmet Bayur	1891 İstanbul	1920 de Hariciye Vekâleti Siyasi Kısım Şefi iken	4-7	1933 - 34 Mart	1934 - 37 vasat 1932-33 seyrek	1932 de Cumhuriyet kanlığı Genel Sekreteri, tarihçi, yazar
199	Hilmi Uran	1884 Bodrum	1918 civarında	3-8	1937 - 38 TBMM Başkan Vekili	1935 çok yüksek 1936, 37 vasat 1932 - 34 seyrek	Tecrübeli idareci
194	Hasan Reşit Tankut	1891 Elbistan (Malatya yakını)	?	4-9		1936, 37 yüksek 1934, 35 seyrek 1932 ve 1933 de zı-yareti yok	Dil araştırmacısı
189	Naim Hazım Onat	1899 Konya	?	2-8		1933-36 vasat, 1932 seyrek	Güneş Dil Teorisinin önemli yazarı, Türk-Arap ilişkileri üzerine de çalışmış araştırmacı
185	Ruşen Eşref Ünaydın	1892 İstanbul	Gelibolu savaşı sırasında	2-4	1931 - 33 TBMM Kâtibi	1932 yüksek 1933 vasat, diğer yıllar seyrek	1933 Türk Dil Kurumu Sekreteri 1933-34 Cumhuriyet Kanlığı Genel Sekreteri, 1934 den sonra Büyükelçi, Atatürk'ü tanıma konusunda önemli çalışmaların sahibi

Ziyaret sayısı	İsim	Doğum tarihi	Atatürk ile bilinen ilk temas	Meclis	Hükümet veya parti görevi (b)	Ziyaret sıklığı (c)	Asıl faaliyet sahası veya Atatürk ile ilgisi
184	Recep Peker	1888 İstanbul	I. Dünya Harbi öncesinde orduda	2-8	1931 - 37 CHP Genel Sekreteri	1932, 35 seyrek, diğer yıllar vasat	Parti Sekreteri Atatürk'ün eski bir çalışma arkadaşı. Kültürel araştırmaları biliniyor
182	Fuat Bulca	1881 Yenişehir (Tescilya)	Okul arkadaşı	2-5		1932 - 35 vasat 1936, 37 seyrek	Atatürk'ün ziyafet sofralarının müdavimi. Türk Hava Kurumu Bşk. Eski çalışma arkadaşlarından
157	Hasan Cemil Çambel	1879 İstanbul	1899 yılında Harp Akademisi	2-7	1931-35 CHP Parti Yönetim Kurulu	1932 yüksek 1935 vasat, diğer yıllarda seyrek	1935 de Türk Tarih Kurumu Başkanı. Gazeteci, yazar
155	Kâzım İnanç	1881 Diyarbakır	1902 yılında Harp Akademisi	3-4		1932-35 seyrek, diğer yıllarda vasat	Emekli General (1917 de Yıldırım Orduları Grubu), sonra vali
145	Refik Saydam	1881 İstanbul	?	1-6	1935 Sağlık V.	1932-34 vasat, diğer yıllarda seyrek	1919 da Atatürk ile Samsun'a ayak ba-sanlardan
143	Kâzım Özalp	1880 Köprülü (Selanik yakını)	1905 yılında Harp Akademisi	1-9	1925-35 TBMM Başkanı, 1935 -39 Milli Müdafaa V.	1932-34 vasat, diğer yıllarda seyrek	Ünlü bir general. Önemli siyasal problemlerin halinde Atatürk'ün temsilcisi
139	Dr. Reşit Galip	1893 Rodos	I. Dünya Harbi öncesinden	2-4	1932-33 Maarif V.	1932 yüksek, 1933 - 34 vasat (1943 de ölmüştür)	Türk Ocaklarının ilk yöneticilerinden. 1931 de Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti Genel Sekreteri. Atatürk'ün en sevdiği dostlarından

Ziyaretçi sayısı	İsim	Doğum tarihi ve yeri	Atatürk ile bilinen ilk temas	Meclis (e)	Hükümet veya parti görevi (b)	iyaret sıklığı (c)	Asıl faaliyet sahası veya Atatürk ile ilgisi
196	Hasan Saka	1885 Trabzon	Osmanlı Meclis-i Mebusanın dan	1-9	Aralıklı olarak TBMM Başkan Vekili	1932-36 vasat, diğer yıllarda seyrek	İktisat ve maliye uzmanı, düşünür
195	Rasim Ferit Talay	1888 Trablus (Libya)	I. Dünya Harbi öncesinden	4-7		1934, 35 vasat, diğer yıllarda seyrek	Naşir (1918 de Fethi Okyar ve Atatürk ile birlikte Minber Yayınevi Sahibi)
125	Fuat Köprülü	1890 İstanbul	1930	5-10		1935, 36, 37 vasat diğer yıllarda seyrek	Tarihçi, araştırmacı
117	Yusuf Ziya Özer	1929-30	1929-30	8-9		1934, 35 vasat, diğer yıllarda seyrek	Etnografya ve dil araştırmacısı
106	Sadri Maksudi Arsal	1881 Kazan	Muhtemelen 1925 de	7-8		1932 vasat, diğer yıllarda seyrek	Ankara Üniversitesi Hukuk Prof. Dil bilgini ve reformcu
104	Seyfi Fuat Düzgören	1880 İstanbul	Harp Akademisinden (1905 mezunu - Atatürk'ten bir yıl sonra)	6-8		1936, 37 vasat 1935 seyrek, 1932-34 arası ziyareti yok	Ordudan eski arkadaş (1909 Hareket ordusu)
104	Ali Çetinkaya	1878 Afyon	İtihat ve Terakki Döneminde Manastır'dan 1911 de Trab-lusgarp'dan	1-7	1935, 39 Nafia V. 1933, 34 C H P Meclis Grubu Başk.	Bütün yıllarda seyrek	Yakın siyaset arkadaş. 1925-26 İstiklal mahkemesinde başkan. Ziyafet sofrasının müdavimi

(a) Meclisin çalışma dönemleri şu yıllarda başlamıştır :

1	1920	6	1939	11	1957
2	1923	7	1943	12	1961
3	1927	8	1946	13	1965
4	1931	9	1950		
5	1935	10	1954		

(b) Burada, sadece 1931-1938 döneminde alınan hükümet ve parti görevleri belirtilmiştir.

(c) Çok yüksek : Senede 96 veya daha fazla ziyaret - ayda ortalama 8 kere

Yüksek : 60 - 95 ziyaret

Vasat : 25 - 59 yani ayda ortalama en az iki kere

Seyrek : 25 den az

TABLO II

EN SIK GELEN ZİYARETÇİLERİN SENELERE GÖRE DÖKÜMÜ

(Bir yılda 25 veya daha fazla ziyaret, ya da ortalama ayda iki ziyaret)

<u>1932</u>		Recep Peker	41
Kılıç Ali	115	İsmet İnönü	40
Nuri Conker	115	Ali Fuad Cebesoy	33
Salih Bozok	86	Kâzım İnanç	27
Şükrü Kaya	84	Ahmet Cevat Üstün	26
Dr. Reşit Galip	78	Naim Hazım Onat	26
Hasan Cavit Belül	73	Ali Çetinkaya	26
Ruşen Eşref Ünaydın	72		
Tevfik Rüştü Aras	62	<u>1934</u>	
Celâl Bayar	62	Nuri Conker	141
Hasan Cemil Çambel	62	Şükrü Kaya	125
Refik Saydam	53	Müfit Özdeş	99
İsmet İnönü	48	Salih Bozok	90
Falih Rıfki Atay	47	Tevfik Rüştü Aras	88
Cevat Abbas Gürer	46	Tahsin Uzer	87
Saffet Arıkan	45	Saffet Arıkan	85
Müfit Özdeş	40	Kılıç Ali	76
Tahsin Uzer	33	Falih Rıfki Atay	73
Kâzım Özalp	31	Edip Servet Tör	64
Hasan Saka	27	İsmet İnönü	64
Fuat Bulca	25	Fuat Bulca	53
Sadri Maksudî Arsal	25	Hikmet Bayur	52
		Naim Hazım Onat	42
		Celâl Bayar	41
		Hasan Cavit Belül	40
		Hacı Mehmet Somer	38
<u>1933</u>		Ahmet Cevat Üstün	38
Nuri Conker	124	Yusuf Ziya (Özer)	38
Tahsin Uzer	103	Kâzım İnanç	37
Kılıç Ali	98	Recep Peker	35
Hasan Cavit Belül	97	Ali Fuat Cebesoy	35
Salih Bozok	92	Rasim Ferit Talay	32
Saffet Arıkan	87	Refik Saydam	29
Müfit Özdeş	81	Kâzım Özalp	28
Şükrü Kaya	81		
Falih Rıfki Atay	67	<u>1935</u>	
Hacı Mehmet Somer	67	Nuri Conker	113
Tevfik Rüştü Aras	62	Saffet Arıkan	97
Celâl Bayar	55	Hilmi Uran	95
Ruşen Eşref Ünaydın	48		
Kâzım Özalp	42		
Dr. Reşit Galip	41		

Müfit Özdeş	92	Celâl Bayar	44
Falih Rıfki Atay	81	Hikmet Bayur	43
Kılıç Ali	80	Falih Rıfki Atay	39
İbrahim Necmi Dilmen	76	Seyfi Fuat Düzgören	38
İsmail Müştak Mayakon	65	Hacı Mehmet Somer	34
Cevat Abbas Gürer	64	Ali Fuat Cebesoy	30
Salih Bozok	62	Recep Peker	29
Edip Servet Tör	62	Hasan Saka	28
Şükrü Kaya	60	Fuat Köprülü	27
Tevfik Rüştü Aras	59	Kâzım İnanç	26
Ahmet Cevat Üstün	59	Aziz Samih İlter	26
Tahsin Uzer	55		
Hacı Mehmet Somer	48		
Naim Hazım Onat	48	<u>1 9 3 7</u>	
Hasan Cavit Belül	43	İsmail Müştak Mayakon	201
Rasim Ferit Talay	39	İsmail Hakkı Kavalalı	159
Hasan Cemil Çambel	36	Kılıç Ali	105
Fuat Köprülü	35	Ziya Naki Yaltrum	102
Ziya Naki Yaltrum	33	Salih Bozok	95
Celâl Bayar	32	Ali Fuad Cebesoy	91
Fuat Bulca	30	Cevat Abbas Gürer	89
Hikmet Bayur	29	Hasan Reşit Tankut	81
Ali Fuat Cebesoy	28	Ahmet Cevat Üstün	72
İsmet İnönü	26	Edip Servet Tör	68
Yusuf Ziya	25	Müfit Özdeş	66
		Şükrü Kaya	61
		Celâl Bayar	56
		Hikmet Bayur	53
		Dr. Mehmet Ali Agakay	48
<u>1 9 3 6</u>		Tevfik Rüştü Aras	43
İsmail Müştak Mayakon	202	Kâzım İnanç	43
Kılıç Ali	98	Naim Hazım Onat	41
Edip Servet Tör	96	Saffet Arıkan	40
İbrahim Necmi Dilmen	95	Hacı Mehmet Somer	39
Nuri Conker	86	Hasan Cavit Belül	38
Müfit Özdeş	76	Seyfi Fuat Düzgören	35
Hasan Reşit Tankut	76	İsmet İnönü	35
Saffet Arıkan	66	Hilmi Uran	33
Ahmet Cevat Üstün	64	Falih Rıfki Atay	32
Salih Bozok	59	Dr. Şakir Ahmet Ediz	32
Cevat Abbas Gürer	48	Fuat Köprülü	32
Tevfik Rüştü Aras	46	İbrahim Necmi Dilmen	31
Hasan Cavit Belül	46	Recep Peker	29
Ziya Naki Yaltrum	44		

TABLO III
50 - 99 ZİYARET YAPAN ŞAHISLAR

A D I	ZİYARET SAYISI	DOĞUM TARİHİ
Ali Muzaffer Göker	99	1887
Şükrü Saracoğlu	94	1887
Neşet Ömer İrdelp	93	1882
Muhlis Erkmen	91	1891
Abdülkadir İnan	90	1889
Ali Hikmet Ayerdem	85	1877
Zekâi Apaydın	84	1880
İsmail Hakkı Uzunçarşılı	84	1888
Muzaffer Kılıç	83	1897
Fahrettin Altay	80	1880
Recep Zühtü Soyak	77	1893
Yunus Nadi Abalhoğlu	72	1880
Kâzım Dirik	70	1879
Fazıl Nazmi	70	?
Dr. Mehmet Ali Ağakay	68	?
Cemal Hüsnü Taray	67	1893
Dr. Şakir Ahmet Ediz	66	1875
Necmeddin Sadık Sadak	64	1890
Hakkı Tarık Us	63	1889
Saim Ali Dilemre	63	1878
Fethi Okyar	61	1880
Aziz Samih İlter	60	1877
Esat Sagay	59	1874
İzzettin Çalışlar	59	1882
Mehmet Asım Us	59	1884
Fazıl Ahmet Aykaç	58	1884
Yusuf Akçura (d. 1935)	57	1876
Celâl Sahir Erozan (d. 1935)	54	1883
Şükrü Naili Gökberk (d. 1936)	51	1876
Kâzım Sevüktekin	50	1877
Şemsettin Günaltay	50	1882

Şekil I. Ziyaretlerin Hacmi 1932 - 1938

